

Резюме

на представения хабилитационен труд – монография с ISBN 978-619-7827-03-3 и 978-619-7827-04-0, от кандидата доц. д-р Стефан Белишки, за заемане на академична длъжност „професор“ в професионално направление 8.2 Изобразителни изкуства, в конкурс за професор по дисциплините „Теория и история на реставрацията“, „Реставрация на кавалетна живопис върху текстилна основа“ и „Реставрация на кавалетна живопис върху гървена основа и полихромирана гървена пластика“ за нуждите на катедра „Реставрация“, обявен в „Държавен вестник“ бр. 41/05.05.2026 г.

ИВАН МЪРКВИЧКА.

Технологично изследване на живописца

Стефан Белишки

Резюме

София, 2026

В края на XIX и началото на XX век в България се налагат академичните художници от първото следосвободенско поколение. Една част от тях са българи, получили образованието си в чужбина. Други са чужденци, поканени от новата българска администрация да участват в изграждането на съвременен културен живот у нас по модели от Западна Европа. Някои от чуждестранните творци се установяват в България, като Иван (Ян Вацлав) Мърквичка, Ото Хорейши, Йозеф Обербауер, Ярослав Вешин и др., и имат важен принос за развитието на българското изкуство в първите десетилетия след Освобождението през 1878 г. Така от 80-те години на XIX век започва не просто смяна на творчески поколения, но и значителна технологична и стилистична промяна и развитие в жанрово отношение на изобразителните изкуства. Процесите са ускорени и от желанието да се скъса с всичко старо, напомнящо за периода на османската власт, включително и обучението на художниците по системата чирак – калфа – майстор. Тези промени са свързани и с налагане на нови технологични подходи при изграждането на живописните произведения. Процесите протичат много динамично и в края на XIX век и началото на XX век вече сме свидетели на един завършен етап на промени.

Сред чужденците художници особено активна роля и значим принос има Иван Мърквичка. Той остава едно от най-големите имена в историята на българското изкуство от края на XIX и първите десетилетия на XX век. Независимо че днес е признат като един от големите класици на нашето изобразително изкуство и че на творчеството му са посветени не малък брой изкуствоведски изследвания, единствената голяма монография, отразяваща живота на художника, е публикувана преди 70 години от Андрей Протич (1955). Изложбите, които представят Мърквичка през последните две-три десетилетия, обикновено са свързани с отбелязване на негова годишнина или с представяне на неизвестни на широката публика творби. В каталозите към тях не се представят цялостни монографични текстове. На творчеството на художника са посветени и докторантски дисертации като например на Вера Динова-Русева от 1951 г., защитена в Прага и непреведена на български, както

и на Н. Аспарухова от 2009 г., защитена в Националната художествена академия, посветена на иконописното творчество на И. Мърквичка и А. Митов. Негови картини или рисунки винаги са гордост за колекциите на галериите и музеите и са високо ценени на аукциони от колекционери. Независимо от неспиращия интерес към произведенията на големия художник и високите оценки, които получават, до днес те все още не са изследвани задълбочено по отношение на техните технологичните особености. Такова изследване е важно, тъй като то разкрива специфична страна на живописца на Мърквичка и позволява да се изгради един много по-цялостен и многообразен портрет на художника, включващ творческите, естетическите и техническите му аспекти. Познанията за технико-технологичните характеристики на живописца на Иван Мърквичка, както и на промените в произведенията, настъпили през годините, са важни и за процесите на опазване и реставрация и могат да бъдат в непосредствена помощ в практическата работа на специалистите в тази професия.

Голямата празнина в технологичната страна на изследванията и липсата на публикувана информация, особено по отношение на техниката на кавалетните произведения на художника, са причина за провеждане на поредицата от системни и задълбочени проучвания и анализи на негови живописни творби, събрани в настоящата монография.

Целта на проучването е да бъдат събрани, анализирани и систематизирани данни за материалния състав и технико-технологичните особености на живописни творби на Иван Мърквичка, както и за настъпили промени, изменения и натрупвания през годините, които биха могли да влияят върху степента на съхранение и естетическите стойности на произведенията.

Изследвана е светската живопис като непроучвана технологически до момента. Фокусът е върху картини, рисувани върху текстилна основа (платно) предимно през последното десетилетие на XIX век и началото на XX век (т.нар. софийски период на Мърквичка). Изключение прави само една малко по-ранна картина (от 1888 г.).

Проучванията са проведени върху произведения от Музейната сбирка на Националната художествена академия (НХА), Националната галерия (НГ), Българската академия на науките (БАН), Софийската градска художествена галерия (СГХГ) и частни колекции. Те включват различни инструментални методи на анализ, както и проучване на архивни материали, документи и публикации. Представени са комплексни изследвания на 11 картини:

1. Портрет на княгиня Мария Луиза, НХА, инв. № II – 311
2. Портрет на Стоян Заимов, НГ, инв. № III – 386
3. „Жена с гълъб“, НГ, инв. № III – 387
4. „Ръченица“, НГ, инв. № III – 378
5. „Задушница“ (1890), НГ, инв. № III – 376
6. „Гергьовско агне“, НГ, инв. № III – 380
7. Автопортрет (1911), колекция на БАН
8. „Шопски селянин“, частна колекция
9. Детски портрет (Vasiček), частна колекция
10. Портрет на бебе, частна колекция
11. Пейзаж (1888), частна колекция

Произведенията са с разнообразен характер и технологично изпълнение – жанрови картини, портрети и ескизни платна. Мърквичка използва различни творчески маниери при изграждането им. Изследванията на част тези картини са били представяни на научни форуми. Тук те са актуализирани, коригирани и допълнени.

Изследването е разширено с проучване на платната на още 11 картини на художника:

1. Портрет на Иван Шишманов, НГ, инв. № III – 383
2. „Задушница“ (1899), НГ, инв. № III – 1866
3. Портрет на А. Гавраилова, 1896 г., НГ, инв. № III – 379, 103x72
4. „Пушач“, СГХГ, инв. № 1304
5. Портрет на свещеник, СГХГ, инв. № 1675
6. Портрет на мъж, СГХГ, инв. № 1683
7. Портрет на жена в жълто, СГХГ, инв. № 2288

8. Актрисата Мари Попова, СГХГ, инв. № 2920
9. Екзарх Йосиф, СГХГ, инв. № 3070
10. „Към пазара“, СГХГ, инв. № 1314
11. „Лунна нощ“, СГХГ, инв. № 2874

Живописното творчество на Иван Мърквичка е значително по обем. Този монографичен том обхваща резултати от изследвания на избрани произведения от ограничен времево период. При селекцията са подбрани творби с различни характеристики, до които е бил възможен достъпът през времето на проучванията. Представените резултати позволяват бъдещо развитие и разширяване на изследванията и постепенно изграждане на детайлна технологично картина на живописца на големия художник.

При проучването на представените в публикацията живописни произведения на Иван Мърквичка, са извършени комплексни изследвания с използване на различни изследователски техники и методи. Приложен е и сравнителен анализ, чрез който са съпоставени данни за различни технологични елементи на проучените картини.

Съществен фокус е поставен върху прилагане на безконтактни и неинвазивни научни методи на анализ. При част от изследваните картини са приложени и инвазивни методи, изискващи вземане на микропроби.

Изследваните произведения на Иван Мърквичка предоставят значителен обем данни, които позволяват да се изгради сравнително добра технологична картина на методите на работа на художника и материалите, които използва. Тя е представена в стратиграфска последователност. Получените данни са анализирани и систематизирани. Те позволяват да бъдат направени паралели с картини на други художници от периода. Установени са особености на подрамките, състава и сплитката на платната, органични и неорганични материали в състава на грундовете, специфични особености на техниката на изграждане на живописния слой, включително и състава на 14 пигмента в палитрата на художника.

Изследванията на живописните произведения на Иван Мърквичка запълват огромна празнина в технологичните изследвания на кавалетната

живопис от края на XIX и началото на XX век в България. Събраните, анализирани и обобщени в този том данни за първи път предоставят многостранна и детайлна информация за материалния състав на картините, за техниката на изграждане и за измененията и уврежданията в структурата им. Представената комплексна информация за материалите и технологичния процес на живописване на Мърквичка могат да бъдат от полза при бъдещо идентифициране на произведения на големия художник, както и при изготвяне на реставрационни програми в галерии и музеи. Събраната информация е насочена към коректното изготвяне на реставрационни програми и успешното им провеждане.

В процеса на проучванията са открити данни, които позволяват да се направят някои паралели по отношение на техниката и материалите със западноевропейски произведения от периода.

В публикацията се представят данни, получени с някои съвременни апарати и изследователска техника, които се ползват за първи път у нас, като с това се спомага по-бързото им въвеждане в изследователската практика. Резултатите от изследваните картини на Иван Мърквичка могат да бъдат полезни и при обучението на студенти, бъдещи реставратори, в часовете по технология на живописата и реставрацията.

При проучването на произведенията бяха открити нови непубликувани до момента данни за атрибуцията на част от тях, както и за историята им.

Ограничението на броя на изследваните произведения е продиктувано от практически съображения. То позволи установяване на подходяща методология на изследване, която може да бъде прилагана, включително и с допълнителни аналитични техники, при планираните бъдещи по-разширени изследвания на творчеството на Мърквичка и други големи български живописци от края на XIX и началото на XX век. Целта е да се състави разширена технологична картина на живописното наследство от този период.

Богатата библиография на кирилица и латиница е от полза на изследователите на живописата в различни нейни аспекти: технологически, исторически и изкуствоведски.